

ЕЗИКОВА КУЛТУРА / LANGUAGE CULTURE

Госпожи и господа и/или дами и господа

АЛЕКСАНДЪР ГЕОРГИЕВ (БЪЛГАРИЯ)

ИНСТИТУТ ЗА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК „ПРОФ. ЛЮБОМИР АНДРЕЙЧИН“

ПРИ БЪЛГАРСКАТА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

miglenov@ibl.bas.bg

Текстът разглежда употребата на две установени формули за обръщение към група мъже и жени, които се използват в официалното общуване на български език. Приведени са данни за честотата, с която се употребяват по време на парламентарни заседания. Разгледано е значението им, както и въпросът за коректността на двете обръщения.

Ключови думи: етикет; обръщение; стил

ON TWO WAYS OF ADDRESSING WOMEN AND MEN IN BULGARIAN FORMAL COMMUNICATION

ALEXANDER GEORGIEV (BULGARIA)

INSTITUTE FOR BULGARIAN LANGUAGE, BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES

miglenov@ibl.bas.bg

The article examines the use of two established forms of address for groups comprising both men and women in formal Bulgarian communication. It presents data on the frequency of their use during parliamentary sessions. The study discusses the meanings of the two forms, as well as their correctness and appropriateness.

Keywords: etiquette; terms of address; style

© АЛЕКСАНДЪР ГЕОРГИЕВ, 2026 / © ALEXANDER GEORGIEV, 2026

Тази статия в списание „Български език“ е с отворен достъп и се публикува под международния публичен лиценз Creative Commons Attribution 4.0 International (Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International – CC-BY-NC-ND 4.0).

This open access article of journal “Balgarski ezik” (“Bulgarian Language”) is published under the terms of Creative Commons Attribution 4.0 International Public License (Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International – CC-BY-NC-ND 4.0).

Въведение

Обръщенията са думи и изрази, които служат за привличане на вниманието на адресата на изказването, за очертаване на кръга на адресатите. Обръщенията могат да бъдат насочени към определено лице или към цяла група. Подборът им зависи от множество фактори: от възрастта и социалното положение на общуващите, от това дали са равнопоставени, или са в йерархични отношения помежду си, дали се познават, или не, както и от характера на речевата ситуация (Джонова/Dzhonova 2016). Обръщенията са част от речевия етикет и в голяма степен се отличават с автоматизираност и клишираност (Пантелеева/Panteleeva 1994: 24; Curelariu 2008). Предпочитанията към различни етикетни формули се изменят с времето под влияние на различни социално-исторически условия, например след 1944 г. у нас се налагат вокативите „другарю“ и „другарко“, които след 1989 г. бързо спират да се употребяват широко (Пантелеева/Panteleeva 1994: 58; Цанков/Tsankov 2023: 14).

Освен към едно лице обръщенията могат да бъдат насочени и към аудитория, която включва повече от един слушател. В българския език, когато говорещ се обръща към множество от мъже и жени (особено в официална ситуация) често се използват съчетанията „уважаеми дами и господа“ и „уважаеми госпожи и господа“, като възниква и въпросът кое от двете е правилно или по-подходящо. И двата изрази се използват широко в българския език и са се установили в речевата практика.

Стенографските протоколи от парламентарните заседания са добър източник за изследване на честотата на употребите на двете обръщения, тъй като народните представители ги използват често поради специфичната речева ситуация, в която се налага да говорят пред голяма група мъже и жени (Джонова/Dzhonova 2016: 45). От честотата на употреба на двата варианта се вижда, че преобладаващ е „дами и господа“ (с 12 хил. срещания), докато „госпожи и господа“ има почти три пъти по-малко срещания (4 хил.)¹. Не се забелязва зависимост между пола на говорителя и предпочитанието към едната или другата формула, като някои говорители употребяват и двете.

Тези данни показват степента, в която формулата за обръщение към множество хора „дами и господа“ се е автоматизирала (вж. Пантелеева/Panteleeva 1994: 24), както е присъщо за подобни етикетни изрази. Поради това разликата между значението на думите „госпожа“ и „дама“ не е водеща, когато се дават препоръки за употребата на едната или другата при обръщенията към множество лица от различен пол. Макар семантична разлика между „дама“ и „госпожа“ безспорно да има (вж. Тенев/Tenev 2024; Константинова/Konstantinova 2017: 132), в двата изрази за обръщение към групи лица тя се неутрализира напълно, също както специфичното значение на госпожа ‘омъжена жена’, доколкото е ясно, че изразът „госпожи и господа“ не изключва неомъжените жени. Впрочем в хърватския език както за омъжени, така и за неомъжени жени се употребява думата *госпожица* (*gos-*

podica) поради виждането, че с развитието на обществото вече не е необходимо жената да бъде омъжена, за да заслужава уважение (Mihaljević et al. 2022: 181), което допълнително подчертава условността при употребата на тези названия в рамките на установени в етикета формули.

Според К. Цанков обръщението „дами и господа“ се налага по време на изборите за Народно събрание през 1991 г., пренася се в други сфери на общуване и се универсализира (Цанков/Tsankov 2023: 55). Това становище се потвърждава и от приведените данни, които показват и че това обръщение е изгубило стилистичната си оцветеност, отбелязвана от Хр. Пантелеева (Пантелеева/Panteleeva 1995). Затова, когато се прави избор между обръщението „дами и господа“ и „госпожи и господа“, следва да се има предвид, че не става дума за разлика по оста *правилно – неправилно*. И двете обръщения са правилни и могат да се използват като синоними.

Употребата на едното или другото обръщение би могла да бъде израз на личното предпочитание на говорещия или на неговата нагласа, например към пуризм – в този случай, очаквано, би следвало да бъде предпочетен изразът „госпожи и господа“, за да се избегне думата с чужд произход „дама“. „Дами и господа“ обаче не трябва да бъде смятано за неправилно и да се подлага на изкуствена регулация. Това обръщение се е превърнало в устойчива формула, която е широкоупотребима и по всичко изглежда, че ще продължи да бъде част от българския речеви етикет.

БЕЛЕЖКА / NOTE

¹ Честотите са извлечени от корпуса ParlaMint-BG 5.0 (Erjavec et al. 2025).

ЛИТЕРАТУРА

- Джонова 2016: Джонова, М. За обръщенията в официалната устна реч. – *Проблеми на устната комуникация*, 10, № 2, с. 42–53.
- Константинова 2017: Константинова, Д. Обръщенията и титулуването в деловата кореспонденция в българския и словашкия език. – *Romanoslavica*, LIII, № 3, pp. 131–135.
- Пантелеева 1994: Пантелеева, Х. Граматика на вежливата реч. София, Наука и изкуство.
- Пантелеева 1995: Пантелеева, Х. По-добре „госпожи и господа“, отколкото „дами и господа“. – *Български език*, XLV, № 5–6, с. 513–514.
- Тнев 2024: Тнев, И. Нови употреби на феминативите *дама, госпожа, жена и date, frue, kvinne* в българския и норвежкия език. – *Съпоставително езикознание*, № 1, с. 5–35. <https://doi.org/10.60056/SE.2024.1.5–35>.
- Цанков 2023: Цанков, К. Българският речев етикет. В. Търново, ИК Знак’94.

Curelariu 2008: Curelariu, V. Attracting the Audience’s Benevolence: Introductory Formulas in Political Speeches. – *ANADISS*, 3, N 5, pp. 35–50.

- Erjavec et al. 2025: *Erjavec, T. et al.* Linguistically Annotated Multilingual Comparable Corpora of Parliamentary Debates ParlaMint.Ana 5.0. <<http://hdl.handle.net/11356/2005>>.
- Mihaljević et al. 2022: *Mihaljević, A., J. Mihaljević, M. Mihaljević.* Speaking About People of Non-Binary Sex/Gender in Croatian. – *Collegium Antropologicum*, 46, N 3, pp. 175–185. <<https://doi.org/10.5671/ca.46.3.1>>.

REFERENCES

- Curelariu 2008: *Curelariu, V.* Attracting the Audience's Benevolence: Introductory Formulas in Political Speeches. – *ANADISS*, 3, N 5, pp. 35–50.
- Dzhonova 2016: *Dzhonova, M.* Za obrashteniyata v ofitsialnata ustna rech. – *Problemi na ustnata komunikatsiya*, 10, N 2, s. 42–53.
- Erjavec et al. 2025: *Erjavec, T. et al.* Linguistically Annotated Multilingual Comparable Corpora of Parliamentary Debates ParlaMint.Ana 5.0. <<http://hdl.handle.net/11356/2005>>.
- Konstantinova 2017: *Konstantinova, D.* Obrashteniyata i tituluvaneto v delovata korrespondentsiya v balgarskiya i slovashkiya ezik. – *Romanoslavica*, LIII, N 3, pp. 131–135.
- Mihaljević et al. 2022: *Mihaljević, A., J. Mihaljević, M. Mihaljević.* Speaking About People of Non-Binary Sex/Gender in Croatian. – *Collegium Antropologicum*, 46, № 3, pp. 175–185. <<https://doi.org/10.5671/ca.46.3.1>>.
- Panteleeva 1994: *Panteleeva, H.* Gramatika na vezhlivata rech. Sofia, Nauka i izkustvo.
- Panteleeva 1995: *Panteleeva, H.* Po-dobre „gospozhi i gospoda“, otkolkoto „dami i gospoda“. – *Balgarski ezik*, XLV, N 5–6, s. 513–514.
- Tenev 2024: *Tenev, I.* Novi upotrebi na feminativite dama, gospozha, zhena i dame, frue, kvinne v balgarskiya i norvezhkiya ezik. – *Sapostavitelno ezikoznanie*, N 1, s. 5–35. <<https://doi.org/10.60056/SE.2024.1.5-35>>.
- Tsankov 2023: *Tsankov, K.* Balgarskiyat rechev etiket. V. Tarnovo, IK Znak'94.

✉ Гл. ас. д-р Александър Георгиев

ORCID ID: 0000-0002-4568-7681

Секция за съвременен българския език

Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“

при Българската академия на науките

бул. „Шипченски проход“ 52, бл. 17, 1113 София, България

✉ Assist. Prof. Dr. Alexander Georgiev

ORCID ID: 0000-0002-4568-7681

Department of Modern Bulgarian Language

Institute for Bulgarian Language, Bulgarian Academy of Sciences

52 Shipchenski prohod, Bl. 17, 1113 Sofia, Bulgaria